

SCHRIJVERS EN LEZERS OMTRENT DE BOTERMARKT (1)

In het januarinummer van G.T. verscheen van de hand van M. Lievens een omstandig en kwistig geïllustreerd artikel *De Sint-Jorisgilde te Gent*.

Graag zouden we u dit opstel zien herlezen. Niet in de laatste plaats om u voor te bereiden op de lektuur van een wellicht minder omvangrijk verhaal dat u hieronder aangeboden wordt.

Op blz. 25 van genoemd artikel prijkt een plattegrond van een huizenblok waarvan het voornaamste pand de St.-Jorisgilde is, zoals die er ongeveer moet uitgezien hebben op het einde van de 18de eeuw. De westelijke kant van het blok kijkt op de Botermarkt, die toen nog Paradeplaets (2) genoemd werd. De tegenovergelegen kant is ingenomen door het Stadhuis en een in het najaar van 1960 afgebroken kleinere groep woningen. Laat ons met uw goedvinden dat grote huizenblok eens extra bekijken. Van links beginnend, dus vanaf de hoek van de Hoogpoort, maken we achtereenvolgens kennis met een gebouwtje aangeduid als *Chapelle au dessous boutiques* en een ander

geheten *Gildehuis de la jeune Confrérie*. Dan volgen 6 niet nader geïdentificeerde woningen. Ernaast een eigendom van de *Wwe Jean Steel 1537*. Voorbij een (overwelfde) *Porte de la Halle* ontdekken we een door *Jean Boudins 1486*, een door *Jean Pieters 1562* en een door *Jooris de Jonckere 1627* bewoond huis. Dat dit huis tegen het Belfort aanleunt zal iedereen wel reeds vastgesteld hebben. Het is vooral over die rij huizen dat we het in onderhavig verhaal zullen hebben. Of liever over die welke daar lang voordien, dus vóór de zoëven genoemde data, gestaan hebben.

*
* *

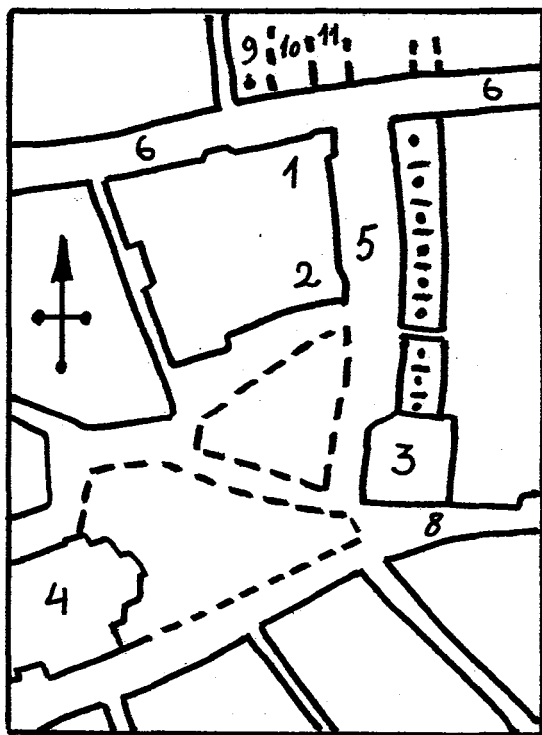
Na de Slag bij Bouvines (1214) zette de zegenvierende Franse koning de verliezende Vlaamse graaf Ferrand (van Portugal), de echtgenoot van de ons allen bekende gravin Johanna (van Constantinopel / denk aan de Gravin Johannastraat) te Parijs gevangen. Met name in het versterkt kasteel Het Louvre. Pas in januari 1227 kwam een einde aan Ferrands gevangenschap. Terug thuis haastte hij zich een boel hervormingen door te voeren en nieuwe instellingen in het leven te roepen. Een daarvan was de instelling van de XXXIX (schepenen) waarvan 13 schepenen vander Keure, 13 schepenen van Ghedeele en 13 wachtende schepenen (1228).

Was het dank zij die nieuwe institutie dat de “drapiers” (aldus noemde men de lakenindustriëlen en de wol- en lakenhandelaars) in de mogelijkheid gesteld worden een WULLUUS alias *Lakenhalle* op te richten ?

Het terrein waarop dat gebouw zou verrijzen moest natuurlijk centraal gelegen zijn, dus in het hartje van de stad. Dat wil zeggen op een boogscheut van de schepenhuisen.

Bestond dat terrein uit braakliggend land of was het zo dat voorafgaandelijk bestaande gebouwen dienden gesloopt te worden ? Niemand weet het te zeggen. Hoe dan ook, het WULLUUS kwam er. Het was waarachtig geen dingetje van niemendal, want het begon aan de Hoogpoort om te eindigen aan de Sente Jans strate. Het hoofdgebouw lag aan de Hoogpoort (zie op de plattegrond de langgerekte rechthoek met de verklaring *Bâtiment de l'ancienne Halle construit en 1228*). Een bijgebouw bevond zich aan de Sente Jans strate (zie op de plattegrond de rechthoek met de verklaring *Local de la Confrérie de St. Georges 1381*). Merk op dat op dat ogenblik nog van geen Belfort sprake was.

Tussen beide gebouwen bevonden zich de eigenlijke Halle (dienende tot het exposeren van wollen garens en wollen lakens) en de tuin van

1. Scepenhuus vander Keure
2. Scepenhuus van Ghedeele
3. Beelfroyt
4. St Nicolaeskercke
5. De Plaetse
6. Hooghpoort
7. Onbepaald aantal Scrifhuuskins
8. Sente Jans strate
9. De Draecke
10. De Rape
11. Jan Sceppers-huus

aan het oog van beide schepenhuisen te onttrekken door tegen die afsluiting een rij huizen te plakken - zoals men dat gewoon was te doen tegen kerken en Gravensteen? Op die manier hield de Halle op aan de Plaetse te liggen.

Hoe die huizerij er uitgezien heeft kan onmogelijk aan de hand van authentieke afbeeldingen aangetoond worden. Noch de plaat in Sanderus' *Flandria Illustrata* opgenomen, noch de in latere jaren aan het papier toevertrouwde waterverfschilderijtjes, noch de litho's (zie een ervan in G.T. onlangs verschenen) veroorloven ons een enigszins lijkend beeld te vormen van die aan de Plaetse grenzende gebou-

de Halle (zie op de plattegrond de 2 lange re rechthoeken). De Halle had nog een derde uitgang, namelijk aan de Botermarkt die toen zoals reeds gezegd *Plaetse* genoemd werd (zie op de plattegrond de aanduiding *Porte de la Cour de l'ancienne Halle*). Een porte die toenmaals nog niet overwelfd was. Oorspronkelijk lag de Halle met een van haar lange zijden aan de *Plaetse*; vandaar dat ze niet zelden als "Plaetche vor de halle dat men niet Tscotelvat" (1316) aangeduid werd. Betekenis van dat Schotelvat tamelijk onzeker. Iets later heet ze "Plache vor Scepenhuus" (1323) om enkele jaren daarop - uit gewoonte? - "Plache vor d'Alle" betiteld te worden (1333).

Heeft men lang gewacht om de Halleafsluiting

wen. Ook niet van de twee schepenhuizen.

Er blijft ons dan ook niets anders over dan aan te nemen dat we te maken hebben met meestal in hout opgetrokken woningen - vandaar de naam van "huusekins" -, met een gelijkvloerse-, een boven- en een zolderverdieping zoals Jan van Eyck die voor ons op paneel geschilderd heeft. Die "zoldre" doet ons willekeurig denken aan de fameuze Collatiezolder, die zoals u weet boven de huidige Gemeenteraadszaal gelegen is. Verder zullen die "huusekins" voorzien geweest zijn van halve deurtjes en kleine vensterramen. Gedekt zullen ze geweest zijn misschien met stro, waarschijnlijk met schaliën. Aan de gevel het onontbeerlijk uithangbord. Vergeten we niet dat de middeleeuwse miniaturisten voor dat soort gebouwen geen de minste belangstelling hadden, vandaar dat we dergelijke huisjes op miniaturen zelden of nooit afgebeeld zien.

Toen de woningen waarover we het hebben er waren, werden de meeste zo niet alle door "scriveren" (écrivains publics) ingenomen. Waarom deze zich precies dáár komen nestelen waren is niet moeilijk uit te vissen : primo lagen de 2 schepenhuizen vlak voor hun neus; ten tweede was de Plaetse een der drukst bezocht plekken van de stad. Met andere woorden gezegd twee omstandigheden die het vormen van een min of meer vast cliënteel flink in de hand moest werken. Tussen haakjes gezegd : er was nog een plaats in het toenmalige Gent waar men "scriveren" aantrof. Aan de Ste-Veerleplaats. Ook hier een uitgezocht stadskwartier, nl. gelegen aan de voet van het Gravensteen.

Als we zoëven stelden dat de "scriveren" in houten gebouwtjes gevestigd waren, dachten we desbetreffend aan de aan de Plaetse palende "scrifhuusekins". Ook in steen opgetrokken "huusen" werden voor hetzelfde doel gebruikt, alhoewel, natuurlijk, in mindere mate. Dergelijke echte "stenen" waren alleszins "De Draecke" en de er naast gelegen "De Rape". "De Draecke" alias Claes Jonghensteen (3) bevond zich op de hoek van de Hoogpoort en de Saeystege (in 1812 rue des Grainiers; tegenwoordig Schepenhuisstraat). Ook naast "De Rape" was er een steen : het Jan Sceppers huus. Het is veeleer toevallig dat het een en ander betreffende die draak en die raap tot ons gekomen is. Boekschrijver Jan de Clerc - die heeft warempel zijn naam niet gestolen - bewoonde, men weet niet sedert wanneer, "De Draecke". Met de bedoeling zijn zaak uit te breiden ging hij in 1396-1397 een aanzienlijke lening aan. In 1418-1419 schafte hij zich de naast zijn deur gelegen "De Rape" aan. Zulk een tweewoonst kan bezwaarlijk een "scrifhuusekin" genoemd worden. Over die Jan de

Clerc hieronder meer.

Andere schrijfhuisjes waren "De Roese" (roos), "Den Wildeman" (een geliefkoosd uithangbord in die tijd), "Den Scriftoris" (dat is ten minste klare taal). Alle drie vermeld in 1418. "Bourgoignen" heet er een in 1444, in 1460 "Den Scilt van Bourgogne (om op een goed blaadje te staan bij Gents grote vijand Filips de Goede ?). Nog een "Scryfcaemeren" trof men aan tegenover het St.-Jorishof aan de Hoogpoort. Een steen ? Misschien. Dat wat de identiteit van enkele schrijfhuisjes aangaat.

Alhoewel onze schrijvers in geen eigenlijke gilde verenigd waren deden ze toch alsof want ze betitelden zich zelf "ghesellen van den Rynck". Wat met die "Rynck" bedoeld werd ? Niet het blok huizen gelegen aan de Plaetse tegenover de schepenhuisen, maar de straten die er omheen liepen : de Plaetse zelf, de Sente Jans strate, de Rijn-gasse, de Refugestrategie en de Hooghpoorte. Na verloop van tijd vergat men de betekenis van die "Rynck" derwijze dat men hem vereenzelfdigde met de Plaetse : "De Wullemarct anden Rynck" schreef men in 1600. Op een bepaald ogenblik heette het dat de boter diende verkocht te worden "up de plaets *Den Ryngh* genoemd" (1618). Denk nu maar niet dat Gent de enige stad geweest is waar de combinatie stadhuis-lakenhalle-ring het voor het zeggen had. De Poolse stad Wroklaw (4) was alvast in dat geval : de 4 ruimtes waarbinnen zich het Stadhuis, de Lakenhalle en enkele winkels bevonden werden aangeduid als "Der grosse Ring".

Doch laten we liever onze "scrivieren" opzoeken. Waaruit zoal hun cliënteel bestond ? In de eerste plaats waren daar de particulieren die zaken af te handelen hadden óf met de Halle óf met de schepenhuisen. In hoofdzaak voor het leveren van rekwesten of kalligrafisch werk. Op perkament of op luxepapier. Noteer dat het niet noodzakelijk analfabeten waren die der "scrivieren" kunst en kunde inriepen. Ook gekwalificeerde geletterden maakten graag gebruik van anderenmans ganzepen om allerlei schrijfwerk op te knappen, èn om tijd te winnen èn omdat anderen beter overweg konden met de geijkte uitdrukkingen en gangbare zinswendingen, waaraan inderdaad veel belang gehecht werd. Het spreekt vanzelf dat degenen die het van het grafelijk bestuur moeten hebben hun schreden dienden te wenden naar het Veerleplein.

Kwam het voor dat de schepenhuis-klerken of die van de Halle of van de Oudburg tot over de oren in het werk zaten, dan werd met plezier beroep gedaan op de handvaardigheid van de schrijvers. Namelijk voor het vermenigvuldigen of vertalen van officiële documenten :

Boekhandel met lees- en copieerhoek in de 16de eeuw. Naar Reicke "Der Gelehrte in der deutschen Vergangenheit" aangehaald door S. Schmook. Te Gent zal gelijkaardige zaak er ook zo uitgezien hebben.

dagvaardingen, rapporten en "diversche brieven ende copien". Eveneens voor het tekenen van aanplakbrieven. In feite fotokopieermachines in vlees en bloed. Hoeft erop gewezen te worden dat die brave mensen verplicht waren onder eed geheimhouding in acht te nemen? Geef toe dat ze op dat punt er beter aan toe waren dan hun Romeinse collega's die zowat 2000 jaar voordien zweren moesten dat ze noch lezen noch schrijven konden, waaruit we kunnen besluiten dat ze veeleer tekenaars dan koppiisten waren!

De dagen dat de "clercken vanden Rynghe" noch van hun stadsgenoten, noch van de Magistraat opdrachten op te knappen hadden, wisten ze toch goed wat met hun tijd aan te vangen. Ze kopieerden namelijk hele romans (5) voor eigen rekening. Die meestal duizenden verzen tellende verhalen waren voor de burgerij zeer gegeerde lectuur.

Van een dezer romans afschrijvende kopiisten Jan De Clercq weten we alvast dat hij in 1392 menig door hem afgeschreven en ingebonden boeken in zijn winkel te koop aanbood. En verkocht. Gebeurde het evenwel dat hij voor zijn koopwaar geen afzet vond, dan leende hij die gewoonweg uit. Natuurlijk aan een uitgelezen publiek. En

niet zonder er een stuiver aan te verdienen.

De "uitleenbibliotheek" van Jan bovengenoemd schijnt een bloeiende zaak geweest te zijn, want alras zag hij zich genoodzaakt zijn voorraad boeken aan te vullen met exemplaren die hij zowel binnen als buiten de stad aankocht. Dat die handel niet van een leien dakje liep blijkt uit een waaier van moeilijkheden die hij o.a. vanwege de pachters van de stadspoorten moest ondervinden.

Deze heren eisten namelijk dat De Clercq op elk door hem ingevoerd boek een bepaald inkomrecht zou betalen. Iets waarmee onze boekhandelaar-boekenuitlener maar luttel gediend was. Gevolg : een geschil dat de Schepenen van der Keure te beslechten kregen. Dank zij het te boek stellen van het verloop en de uitspraak van het geval komen we te weten van welke aard die boeken waren. "Up den vijftsten dach van Aprille in 't jaer 1402 (...) so was ghewijst Johensse den Clerc, voer 't Scepenhuus, dat van sekeren bouken, gheheeten *ystorien* ende *jeesten*, die hij van buten binnen der stede dede bringhen, ende die men *daghelix verhuert*, hij onghelt gheven soude Pieter ser Symoens ende sinen ghesellen ,pachters van der poorten."

De vraag of talrijke van die handgeschreven uitleenboeken de tand des tijds weerstaan hebben, is in een handomdraai beantwoord. Vanaf het ogenblik dat de gedrukte boeken hun verschijning deden werd voor de (aan flarden gelezen) manuscripten de neus opgehaald en naar de marktkramer versast om in enballagepapier omgetoverd te worden. Ongeveer hetzelfde deed zich een eeuw geleden voor betreffende de toenmalige volksliteratuur. Hoeveel als feuilleton verschenen zg. draken die onze grootouders even ijverig kapotgelezen hebben zijn in de bibliotheken terecht gekomen ? Hoeveel exemplaren van "De twee Weezen", van "Roger de Geschandvlekte", van "De Man met het ijzeren Masker", van "De Gebroeders Degraeve", van "De Verborgenheden des Volks", van... enz. ?

Waren de bovengenoemde "ystorien" en "jeesten" voor de niet lezen kunnende bevolkingsgroep dan verboden spijs ? Bijlange niet want in de bovenzaal zowel van de Oude als van de Nieuwe Lakenhalle (vanaf 1435) grepen regelmatig leesuertjes plaats speciaal georganiseerd voor de analfabeten; maar ook voor degenen die een beetje te lui waren om zelf te lezen.

Deze leesuertjes gingen zonder onderbreking door van 1405 (of nog vroeger) tot 1484; dus practisch gedurende heel de Bourgondische Periode van onze geschiedenis. Dichters of gewone voorlezers lazen er uit eigen of uit andermans werk voor. Aangezien de enen als de

anderen de zaal moesten huren en niet geneigd waren pro deo voor te dragen, mogen we aannemen dat het publiek een zeker inkomgeld had neer te tellen. Gering als de toeloop groot was. En die was gewoonlijk groot.

Wat betreft de teloorgang van de "scrifhuusekins" en het wedervaren van hun bewoners, kunnen we kortbondig zijn. De uitvinding van de boekdrukkunst of liever de toepassing ervan was de voornaamste oorzaak dat de ene "scrivere" na de andere zijn winkel mocht sluiten.

Waren er enkelen onder hen die zo bijdehand waren dat ze pardoes naar het nieuw beroep overstapten, aldus de pen ruilend voor de letterhaak? Waarschijnlijk wel. Hoe dan ook was het dezelfde buurt die de eerste drukkers voor de uitoefening van hun nieuw ambacht uitzochten: de "Plaetse", de Hoogpoort, de Onderstraat, ten Pitte (nu Gouden-Leeuwplein). Ook het Veerleplein waar een van de allereerste drukkers (Pieter de Keysere) zijn tenten was komen opslaan. Later zal ook de Burgstraat haar drukkerijen hebben.

Aan de "Plaetse" ondergingen de "huusekins" het een na het ander een merkwaardige gedaanteverwisseling. Hun houten gevels werden niet alleen vervangen door stenen exemplaren, maar ze schaften zich bovendien een niet onaanzienlijke achteruit aan. Men was namelijk overgegaan tot het verkavelen van de langgerekte strook grond die achter de huizenrij gelegen was (zie op de plattegrond de plaats aangeduid als "Local de la Jeune Confrérie de St. Georges). Zo comfortabel waren de op die manier gecreëerde huizen dat er advocaten, procureurs en andere van het gerecht (Schepenbank van de Keure) verbonden personen er hun intrek kwamen in nemen.

Om ons verhaal passend te besluiten, nog een enkel woord. Niet alle "scrivieren" stapten over naar de drukpers. Natuurlijk. Er waren er die geruisloos uit de circulatie verdwenen. Natuurlijk. Enkelén nochtans wilden zich niet gewonnen geven en kost wat kost de oude stiel blijven uitoefenen.

Die verspreidden zich over heel de stad, in de onmiddellijke omgeving van de arbeidersbuurten, om - u hebt het reeds geraden - van de minder ontwikkelden een vast en dankbaar cliënteel te maken van de ongeletterde dienstmeisjes en van de analfabete soldaten.

We zouden het getuigenis van menig 19de-eeuwse auteur - we denken aan Conscience, Stijns, Snieders, Loveling - kunnen inroepen om ons de driehoek meid:soldaat-schrijver te laten voortekenen. Neen, we laten liever een van hun Franse collega's aan het woord omdat die beter dan wie ook en zo pittig en zo gevat het portret van de

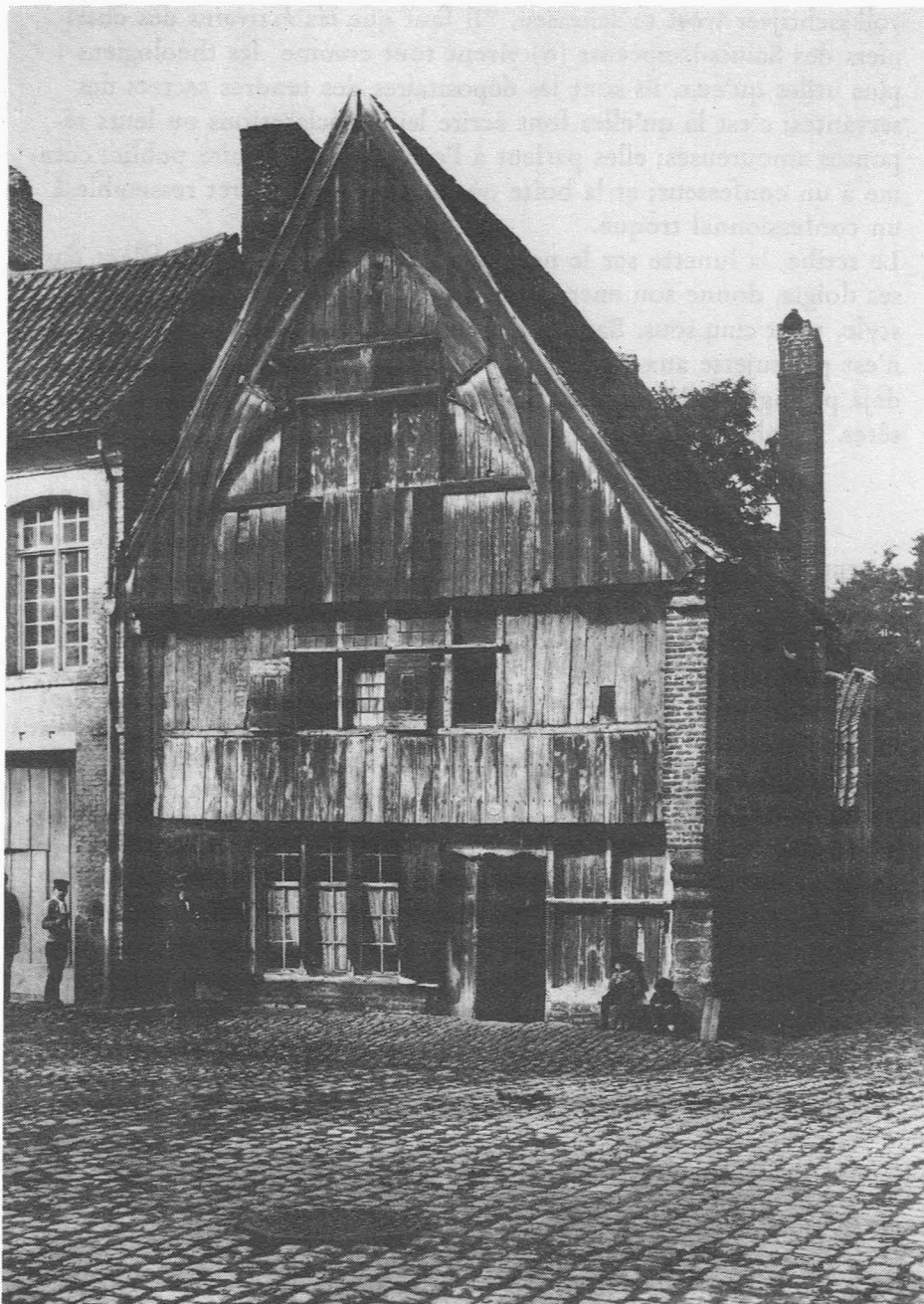
volksschrijver weet te schetsen. "Il faut que les écrivains des charniers des Saints-Innocents (6) vivent tout comme les théologiens : plus utiles qu'eux, ils sont les dépositaires des tendres secrets des servantes; c'est là qu'elles font écrire leurs déclarations ou leurs réponses amoureuses; elles parlent à l'oreille du secrétaire public; comme à un confesseur; et la boîte où est l'écrivain discret ressemble à un confessionnal troqué.

Le scribe, la lunette sur le nez, la main tremblante, et soufflant dans ses doigts, donne son encre, son papier, sa cire à cacheter et son style, pour cinq sous. Sans la secrète correspondance des coeurs, qui n'est pas sujette aux vicissitudes, ils iraient augmenter le nombre déjà prodigieux des squelettes qui sont entassés au-dessus de leurs têtes." (Tableau de Paris par Louis-Sébastien Mercier, 1781-1788).

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. Op 25 aug. 1618 besloten de schepenen dat de boter die Diksmuide, Veurne, Roeselare, enz. in potten en kuipen naar Gent zonden, diende verkocht te worden op "De Ring". Het was maar veel later dat de naam *Botermarkt* in zwang kwam. De detailhandel in boter daarentegen moest gebeuren op het pleintje, gelegen vóór de toenmalige Baudeloabdij (nu Stadsbibliotheek). Wat natuurlijk voor gevolg had dat bedoeld pleintje alras *Boterplaetsken* of *Kleine Botermarkt* genoemd werd. Officieel werden deze benamingen pas in 1812.
2. Vanaf 1598 of daaromtrent noemde men de "Plaetse"; "Parade Plaetse voor tStadhuus". Dit wegens het feit dat daar de "Borgherlycke Wacht" hun dagelijkse parade hielden : "up Spaensche wijze". Die "Borgherlycke Wacht" verzeelvt men liever niet met de Burgerwacht = Garde Civique, die de oudsten onder ons goed gekend hebben.
3. Het steen werd in 1518 door de stad aangekocht om gesloopt te worden. Het op die manier teruggewonnen materiaal benutte men voor de bouw van het gotisch gedeelte van het Stadhuis. Wat op de vrijgekomen plaats verrees werd tot 1752 ingenomen door de bovengenoemde "Borgherlycke Wacht". Omtrent 1763 kwamen de 50 man sterke compagnie Stadssoldaten of Pandoeren er hun tenten opslaan. Tot 1808, toen het gebouw nogmaals herbouwd werd (huidige toestand). In 1811 was het het brandweerkorps dat er zich met zijn 20 pompiers kwam nestelen. Tot 1830. Het jaar daarop nam de Etat-major van de Burgerwacht (bovenvermeld) het in zijn bezit. Tegenwoordig wordt de gewezen kazerne als bergplaats gebruikt door een bekende zaak gelegen aan de Hoogpoort.
4. Deze Poolse stad die vroeger Wratislavia of Breslau (Duitse naam) genoemd werd, werd in mei 1945 door het Russisch leger voor 60-65 o/o vernield.
5. Onder "ystorien" dient verstaan te worden : in dichtvorm geschreven kronieken zoals de "Spiegel Historiae" van Jacob van Maerlant (Jacob van Maerlantstraat) en verhalen zoals de "Reinaert de Vos" (Reinaertstraat). "Jeesten",

Het alom bekende Ieperse Houten Huis dat tijdens de oorlog '14-'18 verwoest werd doch naderhand heropgebouwd. Waarschijnlijk heeft het Gentse Scrifhuusekin er aldus uitgezien.
Copyright A.C.L. Brussel

“yeesten”, “geesten” (van het Franse “gestes”) waren in de eerste plaats heldenromans ontstaan tijdens en direct na Karel de Grote’s dood. Deze bij uitstek volkse boeken zijn niet te vergelijken met de prachtige in het Latijn gestelde en met weelderige miniaturen versierde psalmen, evangelieën, bijbels, missalen, heiligenlevens, getijdenboeken en (wereldlijke) kronieken. Allemaal dingen die ten huidige dage de faam en de trots van onze bibliotheken uitmaken. Een helden-roman (Karelroman) was bij voorbeeld het verhaal van “De Vier Heemskinderen”.

6. Het “Cimetière des Saints-Innocents” was vanaf de 10de eeuw tot op het einde van de 18de eeuw het grootste kerkhof van Parijs. Het uitgestrekt plein was volledig omheind door middel van galerijen waarvan de verdieping (zolder) gebruikt werd om er eeuwen lang de uit de graven opgedolven geraamten (meer dan tweemiljoen) in op te stapelen. In 1786 werden die zolders (charniers = knekelhuizen) ontruimd. Met de aldus verzamelde beenderen werden de zg. Catacomben gestoffeerd. De enige (gerestaureerde) in Parijs (in Frankrijk ?, in Europa ?) nog bestaande charniers kunt u gaan bekijken op het gewezen kerkhof van de St.-Séverinkerk.

BIBLIOGRAFIE

- Pr. Claeys, La Halle aux Draps, in : Les Monuments de la ville de Gand
Ch.-L. Diericx, Mémoires sur la Ville de Gand
M. Lievens, De Sint-Jorisgilde te Gent, in : Gendtsche Tydinghen, 1976, I
H. Nowé, Het Belfort van Gent
Fr. de Potter, Gent, I & II
Ger Schmook, Wordingsgeschiedenis van het Boek
P. Voituren, Notice sur le local de la Confrérie de Saint-Georges à Gand, in :
Messager des Sciences historiques, 1889-1890
L.A. Warnkönig, Histoire de la Ville de Gand et de ses institutions
A. van Werveke, Het Letterkundig Leven te Gent in de XVde eeuw, in : De
Vlaemsche Gids, 1908.

BESCHRYVINGHE

VAN HET GHENE

DAT VERTOOGHT WIERDT TER INCOMSTE VAN D'EXCELLENTIE DES

PRINCEN VAN ORAENGIEN

BINNEN DER STEDE VAN GHENDT

DEN XXIX DECEMBRIS 1577

In de vorige jaargang van Ghendtsche Tydinghen werd de geschiedenis van de Pacificatie van Gent behandeld. De betrachtingen van de verschillende partijen waren echter te uiteenlopend, waardoor een